

CREAȚIA CA EUHARISTIE ÎN CANONUL CEL MARE AL SFÂNTULUI ANDREI CRITEANUL

Drd. Alexandru PRELIPCEAN

Canonul cel Mare al Sfântului Andrei Criteanul este în Teologia patristică românească încă neexplorat la adevărata sa valoare. Această realitate ne-a determinat să ne oprim asupra unei singure teme descrisă atât de bine de opera autorului cretan, și anume *creația*. Întregul *Canon* poate fi considerat, pe buna dreptate, o sinteză a înnografiei creștine despre creație și om, alături de restaurarea creației și a omului *în* și *prin* Persoana Mântuitorului Iisus Hristos.

Deși cei mai mulți teologi văd *Canonul cel Mare* ca (re)descoperire a omului prin Taina pocăinței, totuși ideea centrală, conform căreia creația este euharistie, iar Euharistia este creația transfigurată, străbate ca un fir roșu întreaga operă a autorului cretan.

Perspective și sursa principală

Izvorul de cercetare al prezentului studiu va fi *Canonul cel Mare* al Sfântului Andrei Criteanul. Nu vom mai reveni aici cu informații care se regăsesc deja în multe lucrări din spațiul european, cu predilecție în mediul elen și în cel românesc¹. De ce se impune

¹ Indicăm aici: Arhim. Simeon P. Koutsas, *Ἀδαμιαῖος θρηῖνος. Ὁ Μέγας Κανὼν Ἀνδρέου τοῦ Κρήτης* [Plânsul lui Adam. *Canonul cel Mare al Sfântului Andrei Criteanul*], ΕΙΣΑΓΩΓΗ-ΚΕΙΜΕΝΟ-ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ-ΣΧΟΛΙΑ, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΑΠΟΣΤΟΛΥΚΗΣ ΔΙΑΚΟΝΙΑΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ, Tesalonic, 1988, pp. 33-35; Ierom. Sebastian Pacanu, *Comentariu la Canonul cel Mare al Sfântului Andrei Criteanul – după izvoare grecești*, editat de Schitul Crasna, Prahova, 1997, pp. 114-115 (este o preluare a bibliografiei indicate de Koutsas); Alexandru Prelipcean, *Canonul cel Mare al Sfântului Andrei Criteanul - Aspecte tehnice (I)*, în „Biserica și lumea”, anul II (2007), nr. 1, pp. 55-74.

în fond această cercetare a *Canonului cel Mare* și, implicit, a innografiei creștine? Motivele prezentei cercetării nu constau în găsirea unui concept și analizarea acestuia sub diferite aspecte, ci, în primul rând, în hermeneutica unui text al innografiei creștine, pe care simplitii credincioși nu îl consideră un text supus „disecării” și „acribiei” de ordin științific, ci o rugăciune smerită către Creatorul suprem. Într-o altă ordine de idei, trăirea pneumatică a adevărilor mântuitoare – pe care Biserica le traduce adeseori prin innografia și, implicit, prin cultul creștin – nu se rezumă la o ideologie, ci la trăirea vieții *cu* și *în* Hristos. Vorbim așadar de două aspecte vitale: o mărturisire *ad-intra* eclezială și una *ad-extra* eclezială, care pornește din prima, însă ambele având același fond comun: trăirea vieții *în* Hristos. Așadar, Biserica propune – nu impune, cum eronat se crede și se scrie – un legământ care gravitează în jurul lui „în” Dumnezeuiesc (ἐν χριστό).

Titlul pe care l-am propus poate fi analizat din două perspective. Prima perspectivă ține de o analiză dogmatică a textului innografic, prin descoperirea unei hermeneutici proprii duhului de care este cuprins textul în sine. Cea de-a doua perspectivă ține de teologia patristică și ar putea fi înțeleasă ca o aplicare a metodei teologiei dogmatice la un text patristic și liturgic. Dacă luăm cele două perspective ca ipoteze, putem să percepem acum și miza acestui studiu, și anume: în ce măsură innografia creștină – reprezentată în situația de față prin *Canonul cel Mare* – poate fi orizontul deschis spre înțelegerea tainelor creștine? O altă particularitate a mizei poate fi și aceasta: *Canonul cel Mare* poate fi perceput și în afara temei deja consacrate după însuși cognomenul său? Dacă da, în ce măsură?

Creația ca Euharistie în *Canonul cel Mare*. Idei centrale

Pentru omul modern, care și-a schimbat atât de mult viziunea receptării sensului concret al lumii, întreaga viață pare a se roti în jurul întrebării cu „doză pecuniară”: ce îmi mai oferă azi lumea? Să mărturisești omului modern despre creație ca mulțumire sau despre creația ca o liturghie cosmică este deja prea mult, obișnuiți astăzi de-a fi mult mai pragmatici și de-a vedea menirea vieții numai în materialism. Întrebarea care se pune este: cum poate omul

modern să vadă creația ca Euharistie? Sau: poate omul înțelege creația, dacă nu a înțeles mai întâi Euharistia?

Teologul grec Ioannis Zizioulas, Mitropolit al Pergamului, arată în mod evident că percepția asupra Euharistiei s-a schimbat adeseori: „Sensul Euharistiei a fost adesea greșit înțeles și deformat, îndeosebi în perioada Scolasticismului [...]. În conștiința noastră, Euharistia a fost asociată unei manifestări a pietății, pietate pe care o consideră un *obiect*, un *lucru* sau *mijloc* de a ne manifesta evlavia sau care ne servește la mântuire. Însă concepția veche despre Euharistie nu o abordează exclusiv, nici în principal, ca pe un lucru, ci ca *act*, ca *oficiere* (liturghie – termenul acesta ortodox este foarte semnificativ), și mai ales ca act de adunare, ca manifestare comună integrală *a întregii Biserici*... Considerăm, de asemenea, Euharistia ca pe o taină între mai multe – șapte, de pildă... Euharistia poate fi înțeleasă numai hristologic: este trupul lui Hristos...; caracterul fundamental al Euharistiei stă în aceea că este adunare și act și că în ea este trăită *întreaga Taină a lui Hristos*, mântuirea lumii”².

Așadar, tragem concluzia că Euharistia nu este un obiect, lucru sau mijloc, ci Însuși Hristos, Mântuitorul omului și al lumii. Interesant este de observat „aplicabilitatea” acestor informații ale lui Ioannis Zizioulas asupra *Canonului Mare*, și anume: slujba *Canonul* se oficiază în Biserică³, este actul întregii Bisericii (indiferent de spațiu), *Canonul* vorbește la început de o *Taină* și prezintă în mod concret Taina Dumnezeu-Omului. Încercăm, în cele ce urmează, să aprofundăm aceste aspecte.

Euharistia și *Canonul cel Mare* se săvârșesc în lume, și ele nu sunt învățături seci, fără fundament, ci din contră, slujiri eminentemente de ordin liturgic. Iată, așadar, că macro- și microcosmosul se află într-o perihoreză liturgică, în care omul nu participă cu prinoase de vin, de untdelemn și de grâu, ci cu însăși ființa sa, aflată în drumul

² Ioannis Zizioulas, *Creația ca Euharistie*, traducere de Caliopie Papacioc, Editura Bizantină, București, 1999, pp. 12-13.

³ Interesantă este aici poziția teologului grec Panayotis Nellas: „Scopul e ca, strânși în Biserică, credincioșii să se regăsească în Casa Tatălui, iar lumea să se schimbe prin pocăință și rugăciune și să redevină în Biserică Vechea Vatră”. Vezi: Panayotis Nellas, *Omul – animal îndumnezeit. Perspective pentru o antropologie ortodoxă*, studiu introductiv și traducere de diac. Ioan Ică jr., ediția a treia, Editura Deisis, Sibiu, 2002, p. 173.

regăsirii Creatorului suprem, prin tainele Bisericii. Așadar, *Canonul cel Mare* este nu numai o simplă rânduială a Bisericii, ci și o mărturisire a ceea ce propune Biserica, și anume, viața în și prin Hristos, cu și lângă Hristos. Mai mult decât atât, ar fi poate important să conștientizăm că Marele Canon nu trebuie citit doar în aceste zile dedicate lui⁴, ci și în afara postului, deci să fie o continuă rugăciune, un *Canon după Canon*, făcând analogie aici cu expresia *Liturghie după Liturghie*.

Credincioșii nu trăiesc acum izolați, întrucât ei, cei mulți, din multe locuri și lăcașuri, trăiesc într-o simfonie liturgică, mărturisind și fiind în asentimentul textului davidic: „Miluiește-mă, Dumnezeule, miluiește-mă” (Psalmul 50, 1)⁵. Într-o altă ordine de idei, prin participarea la *Canonul cel Mare*, devenim contemporani autorului lui și tuturor personajelor invocate în Canon, ne transformăm în martori oculari ai istoriei mântuirii.

Într-o atmosferă de doliu duhovnicesc, într-o atmosferă a întunericului și a goliciunii⁶, omul este rechemat să retrăiască – prin *Canonul cel Mare* – „istoria duhovnicească a lumii”⁷. Mai mult, această istorie duhovnicească se transformă într-un *aggiornamento*, în care sufletul se identifică, rând pe rând, cu personajele invocate în Canon.

Canonul vorbește la început de o *Taină*, pe care o prezintă în mod concret: Taina Dumnezeu-Omului, și tainele Bisericii. Obșnuința a considera doar Taina pocăinței (mărturisirii) specifică operei fundamentale a autorului cretan și că totul gravitează în jurul conceptului de *μετάνοια*⁸, textul *Canonului* ne arată și alte Taine

⁴ Ne referim aici la primele patru zile ale primei săptămâni din Postul Mare, când Canonul este citit în patru părți, și la Joia săptămânii a cincea, când se citește integral.

⁵ În originalul din *PG*, textul nu este însoțit de acest stih. Este posibil ca el să fi fost inserat ulterior de imnografi, pentru a introduce atmosfera de pocăință.

⁶ Panayotis Nellas, *op. cit.*, p. 172.

⁷ Alexander Schmemmann, „Călătoria Postului. 1. Începutul: Canonul cel Mare”, în: *Postul cel Mare*, traducere de Andreea și Laurențiu Constantin, ediția a doua, Editura Doris, București, 1998, p. 81.

⁸ Termenul de față este întâlnit în *Canon* în 46 de contexte (*PG* 97, 1332C; *PG* 97, 1336B; *PG* 97, 1332C; *PG* 97, 1333B; *PG* 97, 1333C; *PG* 97, 1336B; *PG* 97, 1332A; *PG* 97, 1336C; *PG* 97, 1337D; *PG* 97, 1341B; *PG* 97, 1341C; *PG* 97, 1349A; *PG* 97, 1349C; *PG* 97, 1352B-C; *PG* 97, 1353B; *PG* 97, 1365A; *PG* 97, 1368C; *PG* 97,

ale Bisericii, în mod direct⁹. Totuși taina cea mai mare pe care o rezumă atât de frumos Andrei Criteanul este Taina mântuirii noastre prin Fiul lui Dumnezeu. *Prin și în* Hristos, omul și lumea nu se desființează, ci primesc reînnoirea mântuitoare, astfel încât *cel vechi* devine *Cel nou*, fără ca omul să dispară sau să se schimbe, ci îndumnezeindu-se, fără a înceta vreoa clipă de a-și pierde caracterul de om. Ca o curiozitate, deja din cântarea a opta a *Canonului* încep imaginile neotestamentare, totul gravitând de acum înainte în jurul persoanei lui Iisus Hristos, Mielul lui Dumnezeu.

Creația și omul nu trăiesc starea de opoziție, ci ambele sunt părți constitutive ale aceleiași realități unitare, care *vine și merge* la Dumnezeu. Mai mult de atât, cerul și pământul devin martori și mărturisitori ai pocăinței umane¹⁰.

Canonul cel Mare arată pe Dumnezeu-Iahve al Vechiului Legământ, dar și pe cel al Noului Testament. El creionează fin posibilitatea omului de a se mântui prin lepădarea *bainelor de piele* (δερματίνοι χιτώνες)¹¹, așadar prin îndepărtarea de starea păcătoasă, și ridicarea la starea de dumnezeu prin har. Pe de altă parte, textul imnografic îl reîncadrează pe om în linia posibilității întâlnirii directe cu Dumnezeu, față către față, prin salvarea din izolarea propriei gândiri, conform căreia Dumnezeu nu există sau nu Se mai poate oferi nouă, sau nu mai poate fi înțeles.

1369A; PG 97, 1372B; PG 97, 1376A; PG 97, 1376B; PG 97, 1376C; PG 97, 1377A; PG 97, 1377B; PG 97, 1381A; PG 97, 1381B; PG 97, 1381C; PG 97, 1385A). Pe lângă acest termen extrem de utilizat, Sfântul Andrei Criteanul folosește și alți termeni cu referire la pocăință, precum: ἔξομολόγησις (a mărturisi), ἔξογγέλω (a binevesti), κοπάνουσις (εως, ἦ, înțepătură, pișcătură, sentiment sfâșietor, durere și, în extensie, cu umilință) și ἐπιστροφή (de la ἐπιστρέφω – a întoarce spre, a îndrepta spre, a se întoarce spre, a se converti). Despre aceste aspecte, vezi pe larg studiile semnate de Alexandru Prelipcean: *Sensul și întrebuințarea conceptului de metanoia în Canonul cel Mare al Sfântului Andrei Criteanul*, în „Anuarul Facultății de Teologie Ortodoxă din Universitatea București”, anul 7 (2007), pp. 641-663; *Sensul pocăinței reflectat în Canonul cel Mare al Sfântului Andrei Criteanul*, în „Vestitorul Ortodoxiei”, anul XVII, nr. 397, 15 martie 2007, p. 5; *Canonul cel Mare – poarta spre regăsirea adevăratului sine*, în „Ziarul Lumina”, 2 martie 2009, p. 8.

⁹ De exemplu, Taina Sfintei Euharistii. Vezi: PG 97, 1349D; PG 97, 1351A; PG 97, 1360A etc.

¹⁰ „Ia aminte, cerule, și voi grăi; pământule, primește în urechi glasul celei ce se pocăiește lui Dumnezeu” (PG 97, 1336D).

¹¹ PG 97, 1337A.

Întreaga creație se adună în *Canonul cel Mare* în jurul analogului de unde începe, treptat-treptat, să reînnoiască legătura cu Creatorul Său. Fiecare recunoaște în mod solemn în fața Pantocratorului: *Păcătuit-am Ție, eu singur păcătuit-am mai mult decât toți*¹², și: *N-a fost în viață păcat, nici faptă, nici răutate, pe care să nu le fi săvârșit eu*¹³. Caracterul personal al *Canonului* străbate ca un fir roșu întregul text. Și totuși, în textul *Canonului* ne identificăm cu toții în aceleași realități, astfel încât „eu” devine „noi”, de la singular la plural, de la singular la colectiv – așa cum adună în mod concret și Sfânta Euharistie¹⁴. Individualismului pregnant al secolului nostru i se opune, așadar, caracterul de comuniune la care ne invită să aderăm cu nădejde, credință și dragoste textul imnografic. În *Canon* nu trăim numai separat, ci și în comuniune, toți sub același acoperiș al Bisericii, încadrați de aceleași ziduri și în fața aceluiași altar.

Într-o altă ordine de idei, participarea lumii și a omului, sacerdotul creației, la cultul divin public subliniază caracterul neschimbat al lumii, care nu a încetat niciodată de a fi ceea ce a fost, adică lume creată de Dumnezeu. Lumea este chemată astfel să „devină ceea ce este cu adevărat”¹⁵, adică să se transfigureze prin prezența Celui Schimbat la față.

Canonul cel Mare începe cu imaginea (tainei) mărturisirii, însoțită de plângere și tânguire. În mod paradoxal, am fi tentați să considerăm că opera autorului cretan este deschisă de imaginea creației *ex nihilo* și apoi continuată de creionarea în tușe subțiri a vieții omenesti, deci a istoriei neamului omenesc. Și totuși, din nou în mod paradoxal, imaginea mărturisirii este *de facto* imaginea omului căzut, deci și a lumii care a căzut prin păcatul omului:

„Râvnind neascultării lui Adam celui întâi-zidit, m-am cunoscut pe mine dezbrăcat de Dumnezeu, și de împărăția cea pururea fiitoare și de desfătare, pentru păcatele mele. Vai, ticăloase suflete! Pentru ce te-ai asemănat Evei celei dintâi? Că ai căzut rău și te-ai rănit

¹² PG 97, 1341C; cf. PG 97, 1348A.

¹³ PG 97, 1348A.

¹⁴ Ioannis Zizioulas, *Creația ca Euharistie...*, p. 19: „În Euharistie, rugăciunea, credința, nădejdea, milostenia... încetează să mai fie manifestările *mele* și se transformă în manifestările *noastre*...”.

¹⁵ *Ibidem*, p. 16.

amar; că te-ai atins de pom și ai gustat cu îndrăzneală mâncarea cea nechibzuită.”¹⁶

Canonul are același scop ca și Liturghia, arătându-i omului sensul adevăratei comuniuni, în care fiecare „eu” se dedică în mod real, concret și total „altui eu” și, prin extensie, Eu-lui divin. Scopul central al cultului divin public este chemarea la comuniune, în mod concret, ceea ce este comun să devină uniune (comun-uniune). *Ecce homo* se identifică în textul innografic în persoana lui Iisus Hristos, Dumnezeu desăvârșit și Om desăvârșit, Dumnezeu adevărat și Om adevărat, astfel încât drumul parcurs de om este cel al regăsirii în Iisus Hristos, astfel încât întrebările de tip existențialist să nu aibă decât un singur drum: spre Hristos, Fiul lui Dumnezeu și Fiul omului.

Ca și în Liturghie, scopul central al *Canonului* este să cheme pe om la desăvârșire, așadar la potențarea calităților sfințitoare în om până la modelarea lor după chipul lui Hristos. Spre această hristomorfizare trebuie să țintim toți, așa cum mărturisește și *Canonul*, după drahma cea împărătească:

„Eu sunt, Mântuitorule, drahma cea împărătească, pe care ai pierdut-o de demult; dar aprinzând făclie pe Mergătorul înaintea Ta, Cuvinte, caută și află chipul Tău.”¹⁷

Euharistia indică chemarea fiilor lui Dumnezeu la libertatea deplină în Dumnezeu. Miza aceasta are valențe extraordinare, ținând cont aici de faptul că omul cu adevărat liber trăiește realitatea libertății numai după experierea libertății divine. Eliberarea omului din păcat prin toate practicile ascetice – așa cum reflectă adânc spiritualitatea *Canonului* – duce, de drept, la gustarea libertății divine.

Liturghia și *Canonul* conduc omul și creația spre drumul Golgotei, unde, prin moartea lui Hristos, se omoară însăși moartea. Drama Liturghiei – patimile, răstignirea și moartea lui Hristos – devine și drama *Canonului*: omul care trebuie purificat de patimi, prin răstignirea și moartea păcatelor.

Dar Liturghia este nu numai dramă, ci și deznodământul acestei drame, care este prezența lui Hristos în lume, a bucuriei aduse de venirea Sa. Creștinul pleacă de la Liturghie în starea de binecuvântare, și astfel lumea și omul se ridică de la pământ la cer, prin umplerea de lumina dumnezeiască, care face să răsară în ființa umană

¹⁶ PG 97, 1332A-B.

¹⁷ PG 97, 1360C.

și în lume lumina Învierii lui Hristos, care luminează tuturor. Liturghia – și deci *slujba Canonului* – se transformă în sărbătoarea bucuriei, a regăsirii stării primordiale.

Atât timp cât va fi omul și lumea, întreaga perioadă prepascală nu va fi altceva decât o așteptare eshatologică¹⁸, o pregătire a omului și a întregii creații de a deveni martori ai Învierii lui Hristos.

Euharistia este bucurie și mulțumire, și cel ce trăiește în bucurie și mulțumire trăiește în Euharistie. *Canonul cel Mare* nu este numai serviciul cu precădere liturgic, ci mai ales cu deschiderea spre viitor. În *Canon* toate se săvârșesc personal: drama primilor oameni este și drama noastră, păcatele personajelor negative sunt și ale noastre, teama lor este și teama noastră, trădarea scopului esențial al vieții este și trădarea noastră etc. Așadar, *Canonul* cheamă creația la identificare și eliberare *din lanțul cel greu al păcatului*¹⁹.

Euharistia este arătarea semnului biruinței Fiului lui Dumnezeu asupra fiului minciunii (Ioan 8, 44), deci o „biruință a crucii, o biruință a ascezei eroice”²⁰. Așadar, și *Canonul cel Mare* al Sfântului Andrei Criteanul subliniază caracterul sacrificiului și al reînnoirii aduse de jertfa lui Hristos.

Concluzie

Poate că incapacitatea omului contemporan de-a analiza creația ca Euharistie se datorează și metodelor noastre teologice, în care propunem divizări și analizări „metodice”, însă de cele mai multe ori rupte de realitatea pe care ne-au transmis-o Sfinții Bisericii. Poate, pe de altă parte, vom (re)învăța că astăzi, mai mult ca oricând, avem nevoia de a face recurs la izvoare, la *response ad fontem*.

Creația ca euharistie reprezintă tema fundamentală a multor Sfinți Părinți și a scriitorilor bisericești. Ea se reduce la modul transformării optice a consumismului într-unul al *împărtășirii* permanente de creație, ca dar al lui Dumnezeu Cel tripersonal. Pe de altă parte, creația nu poate fi opusă Euharistiei, pentru că în Euharistie se aduc daruri din darurile creației, primite de la Dăruitorul suprem.

¹⁸ „Judecătorul meu și cunoscătorule, Cel ce va să vii iarăși cu îngerii să judeci lumea toată; atunci văzându-mă cu ochiul Tău cel blând, să Te milostivești și să mă miluiești, Iisuse, pe mine care am greșit mai mult decât toată firea omească.” (PG 97, 1385A)

¹⁹ PG 97, 1333B; PG 97, 1336B etc.

²⁰ Ioannis Zizioulas, *Creația ca Euharistie...*, p. 24.

**Creation as Eucharist
in the Great Canon of Saint Andrew of Crete**

Ph.D. Cand. Alexandru PRELIPCEAN

Great Canon of St. Andrew was understood only as a public divine worship prayer, and its central theme focuses on the (re)discovery the man's mystery through repentance. This cannot be missed, but we must not remain anchored in it. Starting from some assumptions about the relationship between creation and the Eucharist, this study aims to outline some views on the meaning of the Eucharist, based on the Great Canon.